

KÖL TİĞİN VE BİLGE KAĞAN YAZITLARININ METİNLERİNDE ÜNLÜLERİN YAZIMIYLA İLGİLİ KARŞILAŞILAN FARKLILIKLAR

Osman MERT*

Fatma ALBAYRAK**

Özet

Köl Tigin yazıtının güney ve doğu yüzlerindeki metnin önemli bir kısmı, Bilge Kağan yazıtının kuzey ve doğu yüzlerine, cümleler ve kelimeler büyük oranda korunarak, birtakım değişikliklerle aktarılmıştır. Bu aktarma sırasında özellikle ünlülerin işaretlenmesiyle ilgili de birtakım değişiklikler yapılmıştır.

Bu çalışmada Bilge Kağan Yazıtı üzerindeki yazı alanının genişliği ve anlaşılabilirlik dikkate alınarak metnin tekrar yapılandırılması sırasında ortaya çıkan bu farklılıkların belirlenmesi amacıyla, önce Köl Tigin ve Bilge Kağan yazıtlarındaki ortak metin, ünlülerin yazımıyla ilgili olarak karşılaştırılmış; ardından da yapılan değişiklikler tespit edilerek değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Köl Tigin Yazıtı, Bilge Kağan Yazıtı, Köktürk alfabesi, ünlülerin yazımı

FOCUSED DIFFERENCES ABOUT WRITING OF VOWELS IN TEXTS ON KÖLTİĞİN AND BİLGE KAĞAN INSCRIPTIONS

Abstract

An important part of the text on the side of south and east of Köl Tigin Inscription has been transcribed with many changes to the side of north and east of Bilge Kağan Inscription protecting sentences and words greatly. Many changes have been also made about especially marking of vowels during this transcription.

With the aim of determining emerged changes during re-construction of text taking into consideration lucidity and wideness of writing sphere on Bilge Kağan Inscription, firstly, shared text in Inscription of Köl Tigin and Bilge Kağan has been compared as relating to writing of vowels and then evaluated by determining these changes.

Keywords: Köl Tigin Inscription, Bilge Kağan Inscription, Kopturk alphabet.

* Doç. Dr.; Atatürk Üniversitesi, K.K.E.F., Türkçe Eğitimi Bölümü, osmmert@gmail.com.

** Arş. Gör.; Atatürk Üniversitesi, K.K.E.F., Türkçe Eğitimi Bölümü, fatmalbay@hotmail.com.

Ø. Giriş:

Köl Tigin Yazıtının güney yüzünün 1-11. satırları ile doğu yüzünün 1-30. satırları arasında yer alan metin, Bilge Kağan yazıtının kuzey yüzünün 1-8. satırları ile doğu yüzünün 2-24. satırları arasına, cümleler ve kelimeler büyük oranda korunarak, birtakım değişikliklerle aktarılırken Bilge Kağan yazıtı üzerindeki yazı alanının genişliği de dikkate alınarak ünlülerin yazımıyla ilgili de değişiklikler yapıldığı dikkati çekmektedir. Zira metin satır çizgilerinin arasına hakkedilirken her karakter için şablon kullanılarak harf boyunda bir standart sağlanmıştır. Ancak her bir harfin genişliği kendi içinde bir standarda sahip olsa da “l/s” gibi bazı harflerin fiziki olarak (2 mm) dar olması, “*/m” gibi bazı harflerin de (1.6 cm) geniş olması karakterlerin birim alanda işgal ettikleri yerin farklılık arz etmesine neden olmuştur. Dolayısıyla yazıt metni ikinci taş aktarılırken yazı alanına göre harflerin fiziki genişlikleri de dikkate alınarak dilin imkânları ve anlaşılabilirlik çerçevesinde, ünlülerin işaretlenmesi konusunda da değişikliğe gidilmiştir (Mert, 2010,169-171; Mert, 2011, 431; Kaya, 2010, 135-141).

1. Köktürk Yazı Sisteminde Ünlüler:

Köktürk alfabesinde yuvarlak ünlülerin kalınlık ve incelik özellikleri işaretlenirken, genişlik ve darlık özellikleri; düz ünlülerin ise darlık ve genişlik özellikleri işaretlenirken, kalınlık ve incelik özellikleri ayrıca işaretlenmemiştir. Dolayısıyla Köktürk alfabesini geliştirenlerin “enformasyon teorisi” bakımından Türkçenin kök ve kökenlerinde ünlülerin kalınlık-incelik özellikleri üzerine düşen bilgi yükünün, ünlülerin darlık-genişlik özellikleri üzerine düşen bilgi yükünden daha fazla olduğu (Gemalmaz, 1982, V-XLV) bilgisine ya da sezgisine sahip oldukları anlaşılmaktadır (Mert, 2009, 115).

- İlk hece dışında ünlülere ait kalınlık · incelik ve (çoğunlukla kök ve gövdede) düzlük · yuvarlaklık femlerinin yansızlaşması, ikinci ve daha sonraki hecelerin ünlülerinin ilk hece ünlüsü ile kolaylık kanunu gereğince kalınlık · incelik ve (genellikle kök ve gövde seviyesinde) düzlük · yuvarlaklık bakımından benzeşmesi ve giderek genişlik · darlık feminin de yansızlaşması (Gemalmaz, 1985: 85), Köktürk yazı sisteminde ünlülerin işaretlenmelerini sağlayan nedenlerdendir (Gemalmaz, 1985, 85, Mert, 2009, 115).

- Köktürk alfabesinde düz ünlülerin kalınlık ve incelik özelliklerini, kendilerinden önce kullanılan ünlülerin ve ünsüzlerin kalın ya da ince özelliklerinden (kalınlık incelik uyumundan) hareketle belirlemek çoğunlukla mümkündür. Ancak Türkçede darlık-genişlik uyumu diye standart bir uyum olmadığı için dilin bu konudaki genel eğilimi dikkate alınsa bile özellikle ilk hecede yuvarlak ünlülerin dar mı geniş mi olduklarını tespit etmek günümüzde güçleşmektedir.

Ancak, yuvarlak ünlülerin genişlik ve darlık özelliklerinin işaretlenmemiş olması, (kalın ve ince şekilleri işaretlenmemiş olan ünsüzlerin yer aldığı) kelimelerdeki düz ünlülerin kalın ya da ince özelliklerinin ayrıca belirtilmemiş olması, ağız ve şive seviyesinde yuvarlak ünlüleri genişlik ve darlık; düz ünlüleri kalınlık ve incelik bakımından farklılık arz eden kelimelerin aynı yazılmasına rağmen ağıza ya da şiveye göre farklı okunabilmesine olanak sağlar. Bu durum farklı ağız özelliklerine sahip boyların bir araya gelmesiyle oluşan Köktürk Kağanlığının demografik yapısına da son derece uygun bir model oluşturmaktadır (Mert, 2009, 116).

• Yazıtlarda ünlülerle ilgili bir diğer uygulama da sondaki ünlüler hariç diğer ünlülerin kelimedeki işaretlenip işaretlenmemesidir. Fonoloji düzeyinde, Türkçenin, fonetik dillerde en çok karşılaşılan (CV = ünsüz + ünlü) yapısındaki heceyi tercih etmesi görece çok sayıda olan ünsüzlerin, en az sayıda ve görece düzenli bir sıklıkla kullanılan ünlülere göre enformatif değerlerinin yüksek olmasını sağlamıştır (Gemalmaz, 1980: 173-195). Dolayısıyla kolaylık kanununa göre, yazıtlarda kullanıldığı kelimedeki 1/1 ihtimal ile tahmin edilebilen (çoğunlukla düz geniş) ünlüler (Gemalmaz, 1982: 28) kelimenin anlaşılabilirlik düzeyi ve geçiş sıklığı da dikkate alınarak genellikle işaretlenmemiştir (Mert, 2009, 116).

2. Köl Tigin Yazıtı'nda İşaretsiz İken Bilge Kağan Yazıtı'nda İşaretlenen Ünlüler¹:

Köl Tigin yazıtında **Ń/a/e** ve **Ń/o/u** ünlülerinin işaretlenmediği kelimeler, Bilge Kağan yazıtına aynen aktarılırken Köl Tigin yazıtında **Ń/ı/i** ve **Ń/ö/ü** ünlülerinin işaretlenmediği bazı kelimeler, fiziki alan ve anlaşılabilirlik de dikkate alınarak Bilge Kağan yazıtına söz konusu ünlüler yazılarak nakledilmiştir.

2.1. Köl Tigin Yazıtı'nda İşaretsiz İken Bilge Kağan Yazıtı'nda İşaretlenen **Ń/ı/i** Karakterleri:

Köl Tigin yazıtında işaretlenmeyen bazı **Ń/ı/i** ünlülerinin, ortak metin Bilge Kağan yazıtına aktarılırken anlaşılabilirlik ve yazı alanının durumu dikkate alınarak işaretlendiği görülmüştür.

¹ Köl Tigin ve Bilge Kağan Yazıtları'nın metinlerinde ünsüzlerin yazımıyla ilgili karşılaşılan farklılıklar için bk. (Mert, 2010, 169-190).

2.1.1. Kelime kök ya da gövdesinin başında işaretlenmeyen /i/i karakterleri:

Konuyla ilgili sekiz örnek tespit edilmiştir. Bunlardan beşi “YØ~YΓ: il”; kelimesinin yazımında, ikisi “-kYØ~-kYΓ: ilt-” fiilinin yazımında, biri de “-kØ~-kΓ: it-” fiilinin yazımında tespit edilmiştir:

- **l̩k̩k̩YΓ[Γ] : €€YΓΓ: illigig ilsiretmiş**

l̩k̩k̩k̩YΓ[Γ] : YΓYΓYΓ : l̩k̩k̩YΓ[Γ] : €€YΓΓ : H̩N̩N̩ : ↓≡H̩J̩H̩D : ΓYV̩H̩
 2.....l̩k̩k̩YΓ[Γ] : YΓYΓYΓ : l̩k̩k̩YΓ[Γ] : €€YΓΓ : l̩k̩k̩YΓ[Γ] : YΓYΓD :

tengri yarlıkadek için illigig ilsiretmiş kaganlıgı kagansiratmış yağig baz kılmuş tizligig sökürmiş başlıgig yüküntürmüş: Tanrı (öyle) buyurduğu için, *devletliyi devletsiz bırakmış*, kağanlıyı kağansız bırakmış; düşmanları bağımlı kılmış; dizlilere diz çöktürmüş, başlılara baş eğdirmiş.³ KT D15

- **Yk̩k̩YΓ[Γ] : €€YΓΓ: illigig ilsiretmiş**

YΓYΓD : Yk̩k̩k̩YΓ[Γ] : YΓYΓYΓ : Yk̩k̩YΓ[Γ] : €€YΓΓ : H̩N̩N̩↓≡H̩J̩H̩D : ΓYV̩H̩
 Yk̩k̩YΓ[Γ] : YΓYΓYΓ : Yk̩k̩YΓ[Γ] : €€YΓΓ : Yk̩k̩YΓ[Γ] :

tengri yarlıkadek için illigig ilsiretmiş kaganlıgı kagansiratmış yağig baz kılmuş tizligig sökürmiş başlıgig yüküntürmüş: Tanrı (öyle) buyurduğu için, *devletliyi devletsiz bırakmış*, kağanlıyı kağansız bırakmış; düşmanları bağımlı kılmış; dizlilere diz çöktürmüş, başlılara baş eğdirmiş. BK D13

- **H̩k̩Y[Γ]: ilimiz**

Γk̩Γ : H̩N̩N̩YΓ : H̩k̩Y[Γ] : l̩k̩k̩ : l̩k̩YΓ[Γ]

ança kazganmış itmiş ilimiz törümüz erti: Onca zengin ve gelişmiş *devletimiz* vardı. KT D22

- **H̩k̩YΓ: ilimiz**

..... H̩k̩YΓ : Yk̩k̩YΓ[Γ] : Yk̩k̩YΓ[Γ]

ança kazganmış ança itmiş ilimiz [törümüz erti]: Onca zengin ve onca gelişmiş *devletimiz* vardı. BK D18

- **H̩V̩Y[Γ] : ilingin**

H̩V̩N̩YΓ : H̩V̩Y[Γ] : ↓≡YΓ : H̩N̩N̩ : YΓH̩YΓ : YΓYΓYΓ : Yk̩k̩YΓ : ΓYV̩H̩J̩H̩D
 H̩N̩N̩.....Γk̩k̩YΓ :

üze tengri basmasar asra yir telinmeser türük bodun ilingin törüngin kim artatı [udaçı erti türük bodun ertin] ökün: Üstte(ki) gök çökmedikçe, altta(ki) yer delinmedikçe

² Köktürk harfli metin “Alyılmaz, Cengiz, *Orhun Yazıtlarının Bugünkü Durumu*, Ankara, 2005” adlı eserden alınmıştır.

³ Cümleler Türkiye Türkçesine aktarılrken “Tekin, Talat, *Orhon Yazıtları*, Ankara, 2006” adlı eserden; açıklamalar yapılırken de konuyla ilgili diğer çalışmalardan yararlanılmıştır.

- **ብቁጽክ[ፍ]፡፡** ança itdimiz

ብቁጽክ[ፍ]፡፡ : ብቁ ጽዳቅጽ፡፡፡ : ሃንጽጽ፡፡ : ደግሞ : ፍጽ : ፊደል፡፡፡ : ሃብታም፡፡፡ :

kurıgaru kengü tarmanka tegi türük bodunug ança konturtumuz ança itdimiz:

Batıda Kengü Tarman’a kadar Türk halkını öylece yerleştirdik, *öylece örgütledik*. KT D21

- **ብቁጽክፍ፡፡** ança itdimiz

ብቁጽክፍ፡፡ : ብቁ...ዳቅጽ፡፡፡ : ሃንጽጽ፡፡ : ደግሞ : ፍጽ : ፊደል፡፡፡

[kurıgaru] kengü tarbanka tegi türük bodunug ança konturtumuz ança itdimiz:

Batıda Kengü Tarban’a kadar Türk halkını öylece yerleştirdik, *öylece örgütledik*. BK D18

2.1.2. Kelime kök ya da gövdesinin ortasında (-Ø- ~ -ፍ-) tespit edilen örnekler:

Konuyla ilgili dört örnek tespit edilmiştir. Bunlardan biri “ፍፃሜ~ፍፃሚ፡፡” kelimesinin yazımında, biri “-ፍፃሜ~ፍፃሚ፡፡” fiilinin yazımında, biri “ፍፃሜ~ፍፃሚ፡፡” kelimesinin yazımında, biri de “ፍፃሜ~ፍፃሚ፡፡” kelimesinin yazımında tespit edilmiştir:

- **ፍፃሜ፡፡** yir bayırku

: ቁጽግ፡፡ : ፍጽ : ፊደል፡፡፡ : ፍፃሜ፡፡

yırgaru yir bayırku yiringe tegi süledim: Kuzeyde *Yir Bayırku* topraklarına kadar ordu sevk ettim. KT G4

- **ፍፃሜ፡፡** yir bayırku

.....ግ፡፡ : ፍጽ : ፊደል፡፡፡ : ፍፃሜ፡፡

yırgaru yir bayırku yiringe tegi süledim: Kuzeyde *Yir Bayırku* topraklarına kadar ordu sevk ettim. BK K3

- **ፍፃሚ፡፡** anta birmiş

ፍፃሚ፡፡ : ፍጽ : ሃንጽጽ፡፡

yabgug şadıg anta birmiş: Yabguyu (ve) Şadı *o vakit* (onlara) *vermiş*. KT D14

- **ፍፃሚ፡፡** anta birmiş

ፍፃሚ፡፡ : ሃንጽጽ፡፡

yabgug şadıg anta birmiş: Yabguyu (ve) Şadı *o vakit* (onlara) *vermiş*. BK D12

- **ፍፃሚ፡፡** birye

ፍፃሚ፡፡ : ሃንጽጽ፡፡ : ሃንጽጽ፡፡

birye tabgaç bodun yağı ermiş: *Güneyde* Çin halkı düşman imiş. KT D14

- **ፍፃሚ፡፡** birye

ፍፃሚ፡፡ : ሃንጽጽ፡፡ : ሃንጽጽ፡፡

birye tabgaç bodun yağı ermiş: *Güneyde* Çin halkı düşman imiş. BK D12

𐰽𐰺 : 𐰽𐰾[𐰺]: kögmen aşā

.....𐰽𐰾 : 𐰽𐰺 : 𐰽𐰾 [𐰺] : 𐰽𐰾×𐰺𐰺 : 𐰽𐰾 : 𐰽𐰾𐰽𐰾𐰾𐰾 : 𐰽𐰾𐰾𐰾𐰾𐰾

kurıgaru temir kapıgka tegi süledimiz kögmen aşā k[ırkız yiringe tegi süledimiz]:

Batıda Demir Kapıya kadar sefer ettik; *Kögmen (Dağlarını) aşarak* Kırgız ülkesine kadar sefer ettik. KT D17

• 𐰽𐰾𐰽𐰾[𐰺]: kögmen aşā

𐰽𐰾𐰾𐰾𐰾 : 𐰽𐰾𐰽𐰾[𐰺] : 𐰽𐰾×𐰺𐰺 : 𐰽𐰾 : 𐰽𐰾𐰽𐰾𐰾𐰾𐰾 : 𐰽𐰾𐰾𐰾𐰾𐰾

.....𐰺 : 𐰽𐰾 : 𐰽𐰾𐰾𐰾𐰾 :

kurıgaru temir kapıgka tegi süledimiz kögmen aşā kırkız yiringe tegi sü[ledimiz]:

Batıda Demir Kapıya kadar sefer ettik; *Kögmen (Dağlarını) aşarak* Kırgız ülkesine kadar sefer ettik. BK D15

3. Köl Tigin Yazıtı'nda İşaretliyen Bilge Kağan Yazıtı'nda İşaretlenmeyen

Ünlüler:

Ortak metin Bilge Kağan yazıtına aktarılırken fiziki alan ve anlaşılabilirlik de dikkate alınarak başta 𐰽/i olmak üzere diğer ünlülerden de anlaşılabilirlik çerçevesinde zaman zaman tasarrufa gidildiği görülmüştür.

3.1. Köl Tigin Yazıtı'nda İşaretliyen Bilge Kağan Yazıtı'nda İşaretlenmeyen 𐰽/a/e

Ünlüleri:

Konuyla ilgili bir örneğe rastlanmıştır:

• 𐰽𐰾𐰾𐰾 : 𐰽𐰾𐰾𐰾: türük atın

𐰽𐰾𐰾 : 𐰽𐰾𐰾𐰾 : 𐰽𐰾𐰾𐰾 : 𐰽𐰾𐰾𐰾 : 𐰽𐰾𐰾𐰾

türük begler türük atın ıttı: Türk beyleri *Türk unvanlarını* bıraktı. KT D7

• 𐰽𐰾𐰾[𐰽] : 𐰽𐰾𐰾𐰾: türük atın

𐰽𐰾𐰾 : 𐰽𐰾𐰾[𐰽] : 𐰽𐰾𐰾𐰾 : 𐰽𐰾𐰾𐰾 : 𐰽𐰾𐰾𐰾

türük begler türük atın ıttı: Türk beyleri *Türk unvanlarını* bıraktı. BK D7

3.2. Köl Tigin Yazıtı’nda İşaretliyen Bilge Kağan Yazıtı’nda İşaretlenmeyen Ɔ/i/ı Ünlüleri:

Ortak metin Bilge Kağan yazıtına aktarılırken anlaşılabilirlik ve yazı alanı dikkate alınarak Köl Tigin yazıtına göre yirmi yedi kelimedede Ɔ/i/ı ünlüsünden tasarrufa gidildiği tespit edilmiştir.

3.2.1. Kelime kök ya da gövdesinin başında işaretlenmeyen Ɔ/i/ı karakterleri: Konuyla ilgili üç örnek tespit edilmiştir:

- ƆƆƆƆ : Ɔ : anta içreki

...Ɔ : ƆƆƆƆ : Ɔ : ƆƆƆƆ : ƆƆƆ : ƆƆƆƆ

...yırǵaru tün ortusingaru *anta içreki* bo[dun]...:kuzeyde gece ortasına kadar *bu* (sınırlar) içindeki (bütün) halklar... KT G2

- ƆƆƆƆ[Ɔ] : Ɔ : anta içreki

..... : ƆƆƆƆ : ƆƆ : Ɔ : ƆƆƆƆ : ƆƆƆƆ[Ɔ] : Ɔ : ƆƆƆƆ : ƆƆƆ : ƆƆƆƆ

...yırǵaru tün ortusingaru *anta içreki* bodun kop manga öküür ...: ...kuzeyde gece ortasına kadar *bu* (sınırlar) içindeki (bütün) halklar tamamen bana ...BK K2

- ƆƆƆ : işgiti

ƆƆƆƆƆ : ƆƆƆ : ƆƆ : ƆƆƆ : ƆƆƆ : ƆƆƆ : ƆƆƆ

altun kümüş *işgiti* kutay bungsuz ança birür: (Çinliler) altın(ı), gümüş(ü) ve *ipekli* kumaşları güçlük çıkarmaksızın öylece (bize) veriyorlar. KT G5

-Ɔ [Ɔ]: işgiti

ƆƆƆƆƆ : ƆƆƆ : ƆƆ : ƆƆ....Ɔ[Ɔ] : ƆƆ : ƆƆ

altun kümüş *işg[iti]* kutay bungsuz ança birür: (Çinliler) altın(ı), gümüş(ü) ve *ipekli* kumaşları güçlük çıkarmaksızın öylece (bize) veriyorlar. BK K3, 4

- ƆƆƆƆƆ : iştemi kagan

ƆƆ : ƆƆ : ƆƆ : ƆƆ : ƆƆ : ƆƆ : ƆƆ : ƆƆ : ƆƆ

ƆƆ : ƆƆƆƆ : ƆƆ : ƆƆ : ƆƆ : ƆƆ : ƆƆ : ƆƆ

üze kök tengri asra yagız yir kılintukda ekin ara kişi oğlı kılınmış kişi oğlnta üze eçüm apam bumın kagan *iştemi kagan* olurmış: Üstte mavi gök (yüzü) altta (da) yağız yer yaratıldığında, ikisinin arasında insan oğulları yaratılmış. İnsan oğullarının üzerine (de) atalarım dedelerim Bumın Kağan (ve) *İştemi Kağan* (hükümdar olarak) tahta oturmuş. KT D1

- ƆƆƆƆƆ[Ɔ] : iştemi kagan

: ƆƆ : ƆƆ : ƆƆ : ƆƆ : ƆƆ : ƆƆ : ƆƆ : ƆƆ

ƆƆ : ƆƆƆƆ : ƆƆ : ƆƆ

üze kök tengri as[ra yağız yir kılntukda ekin ara kişi oğlu kılınmış] kişi oğlnta üze eçüm apam bumın kagan *iştemi kagan* olurmuş: Üstte mavi gök (yüzü) altta (da) yağız yer yaratıldığında, ikisinin arasında insan oğulları yaratılmış. İnsan oğullarının üzerine (de) atalarım dedelerim Bumın Kağan (ve) *İştemi Kağan* (hükümdar olarak) tahta oturmuş. BK D2, 3

3.2.2. Kelime kök ya da gövdesinin içinde işaretlenmeyen /i/i karakterleri:

Konuyla ilgili on yedi kelimedede toplam on sekiz örnek tespit edilmiştir:

- **YƎxƆI:** eşidgil

YƎxƆI : ƆkƆNk : ƆkƆƆ

sabımın tüketi *eşidgil*: Sözlerimi baştan sona *işitin!* KT G1

- **x[Ɔ]:** eşid

x[Ɔ]I : ƆkƆNk : ƆkƆƆ

sabımın tüketi *eşid*: Sözlerimi baştan sona *işitin!* BK K1

- **ƆƎk :** ƆƆƆƆƆƆ: yiringe tegi

: kxYNI : ƆƎk : ƆƆƆƆƆƆ : ƆƆƆƆƆƆ : ƆƆƆƆƆƆ

yırgaru yir bayırku *yiringe tegi* süledim: Kuzeyde Yir Bayırku *topraklarına kadar* ordu sevk ettim. KT G4

- **ƆƎk :** ƆƆ[Ɔ]Ɔ[Ɔ]: yiringe tegi

.....YNI : ƆƎk : ƆƆ [Ɔ]Ɔ [Ɔ] : ƆƆƆƆƆƆ : ƆƆƆƆƆƆ

yırgaru yir bayırku *yiringe tegi* süledim: Kuzeyde Yir Bayırku *topraklarına kadar* ordu sevk ettim. BK K3

- **ƆkƆƆƆƆ : ƆƆkƆk :** ötüken yış ermiş

ƆkƆƆƆƆ : ƆƆkƆk : ƆƆ : ƆƆƆƆƆƆ

il tutsık yir *ötüken yış ermiş*: (Türk halkının) yurt edineceği, yönetileceği yer *Ötüken Dağları imiş*. KT G4

- **ƆkƆƆƆ[Ɔ] :kƆk.:** ötüken yış ermiş

ƆkƆƆƆ[Ɔ] ...kƆk.....YI

il [tutsık yir *ötük[en]*] *yış ermiş*: (Türk halkının) yurt edineceği, yönetileceği yer *Ötüken Dağları imiş*. BK K3

- **ƆxƆƆƆƆ: bu yirde**

: kYƆNk : ƆYƆƆ : ƆƆƆ : ƆƆƆ : ƆƆ : ƆxƆƆƆƆ

bu yirde olurup tabgaç bodun birle tüzültüm: *Bu yerde* oturup Çin halkı ile (ilişkilerimi) düzelttim. KT G4, 5

- **..xƆ [Ɔ]..... :** [bu]yird[e]

.....YƆNk : ƆYƆƆ : Ɔ.....Ɔ.....xƆ[Ɔ].....

[*bu jyard[e ol]urup[tabgaç bodu]n birle tüzül[tüm]*]: *Bu yerde* oturup Çin halkı ile (ilişkilerimi) düzelttim. BK K3

- **ᠭᠢᠰᠢᠭ**: süçig
- **ᠶᠢᠮᠰᠠᠬ**: yımşak

ᠮᠤᠮᠤ : ᠶᠢᠮᠰᠠᠬ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠭᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ

tabgaç bodun sabı süçig agısı yımşak ermiş: Çin halkının sözleri *tatlı*, ipekli kumaşları (da) *yumuşak* imiş. KT G5

- **ᠭᠢᠰᠢᠭ**: süçig
- **ᠶᠢᠮᠰᠠᠬ**: yımşak

ᠶᠢᠮᠰᠠᠬ : ᠶᠢᠮᠰᠠᠬ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ

tabgaç bodun sabı süçig agısı yımşak ermiş: Çin halkının sözleri *tatlı*, ipekli kumaşları (da) *yumuşak* imiş. BK K4

- **ᠶᠢᠰᠢᠭ** : **ᠭᠢᠰᠢᠭ**: süçig sabın

ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ

süçig sabın yımşak agın arıp irak bodunug ança yagutır ermiş: *tatlı sözlerle* (ve) yumuşak ipekli kumaşlarla kandırıp uzak(larda yaşayan) halkları böylece (kendilerine) yaklaştırırlar imiş. KT G5

- **ᠶᠢᠰᠢᠭ** : **ᠭᠢᠰᠢᠭ**: süçig sabın

ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ

süçig [s]abın yımşak agın arıp irak [bod]unug ança yagutır ermiş: *tatlı sözlerle* (ve) yumuşak ipekli kumaşlarla kandırıp uzak(larda yaşayan) halkları böylece (kendilerine) yaklaştırırlar imiş. BK K4

- **ᠶᠢᠰᠢᠭ** : **ᠭᠢᠰᠢᠭ**: süçig sabınga

ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ

süçig sabınga yımşak agısına arturup üküş türk bodun öltüg: (Çin halkının) *tatlı sözlerine* (ve) yumuşak ipekli kumaşlarına kanıp (ey) Türk halkı, çok sayıda öldün! KT G6

- **ᠶᠢᠰᠢᠭ** : **ᠭᠢᠰᠢᠭ**: süçig sabınga

ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ

süçig sabınga yımşak agısına arturup üküş türk bodun öltüg: (Çin halkının) *tatlı sözlerine* (ve) yumuşak ipekli kumaşlarına kanıp (ey) Türk halkı, çok sayıda öldün! BK K5

- **ᠶᠢᠰᠢᠭ** : **ᠶᠢᠰᠢᠭ**: ötüken yir

ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ : ᠶᠢᠰᠢᠭ

ötügen yir olurup arkış tirkış isar neng bungug yok: *Ötüken topraklarında* oturup (buradan Çine ve diğer ülkelere) kervanlar gönderirsen hiç derdin olmaz. KT G8

- **ᠫᠠᠭᠠᠨ ᠶᠡᠭᠢᠲᠢ**: yiti yegirmi

....ᠬᠡᠨ ᠶᠡᠭᠢᠲᠢ : ᠫᠠᠭᠠᠨ : ᠫᠠᠭᠠᠨ ᠶᠡᠭᠢᠲᠢ : ᠶᠡᠭᠢᠲᠢ

kangım kagan yiti yegirmi erin taş[ık]m[ış]: Babam kağan *on yedi* adamla baş kaldırmış. BK D10

- **ᠲᠣᠯᠢᠰ**: tölis

.....ᠲᠣᠯᠢᠰ : ᠲᠣᠯᠢᠰ : ᠲᠣᠯᠢᠰ

tölis tarduş bodunug [anta itmiş]: *Tölis* (ve) Tarduş halklarını o vakit düzenlemiş. KT D13

- **ᠲᠣᠯᠢᠰ**: tölis

ᠲᠣᠯᠢᠰ : ᠲᠣᠯᠢᠰ : ᠲᠣᠯᠢᠰ : ᠲᠣᠯᠢᠰ

tölis tarduş bodunug anta itmiş: *Tölis* (ve) Tarduş halklarını o vakit düzenlemiş. BK

- **ᠠᠰᠢᠷᠠ ᠶᠢᠷ**: asra yir

: ᠠᠰᠢᠷᠠ : ᠶᠢᠷ : ᠠᠰᠢᠷᠠ : ᠠᠰᠢᠷᠠ ᠶᠢᠷ : ᠠᠰᠢᠷᠠ ᠶᠢᠷ : ᠠᠰᠢᠷᠠ ᠶᠢᠷ : ᠠᠰᠢᠷᠠ ᠶᠢᠷ : ᠠᠰᠢᠷᠠ ᠶᠢᠷ

üze tengri basmasar asra yir telinmeser türük bodun ilingin törüngin kim artatı [udaçı erti türük bodun ertin] ökün: Üstte(ki) gök çökmedikçe, *altta(ki) yer* delinmedikçe (ey) Türk halkı (senin) devletini, yasalarını kim yıkıp bozabilirdi (Ey) Türk halkı k(ötü huyundan) vazgeç ve nadim ol. KT D22, 23

- **ᠠᠰᠢᠷᠠ ᠶᠢᠷ** :: [asra] yer

ᠠᠰᠢᠷᠠ ᠶᠢᠷ : ᠠᠰᠢᠷᠠ ᠶᠢᠷ : ᠠᠰᠢᠷᠠ ᠶᠢᠷ : ᠠᠰᠢᠷᠠ ᠶᠢᠷ : ᠠᠰᠢᠷᠠ ᠶᠢᠷ : ᠠᠰᠢᠷᠠ ᠶᠢᠷ : ᠠᠰᠢᠷᠠ ᠶᠢᠷ : ᠠᠰᠢᠷᠠ ᠶᠢᠷ

üze tengri basm[asar asra] yir telinmeser türük bodun ilingin törüğün kim artatı [udaçı [ert]i türük bodun ertin] ökün: Üstte(ki) gök çökmedikçe, *altta(ki) yer* delinmedikçe (ey) Türk halkı (senin) devletini, yasalarını kim yıkıp bozabilirdi (Ey) Türk halkı k(ötü huyundan) vazgeç ve nadim ol. BK D18, 19

- **ᠪᠠᠷᠳᠤᠬ ᠶᠢᠷᠳᠡ** : barduk yirde

: ᠪᠠᠷᠳᠤᠬ ᠶᠢᠷᠳᠡ : ᠪᠠᠷᠳᠤᠬ ᠶᠢᠷᠳᠡ : ᠪᠠᠷᠳᠤᠬ ᠶᠢᠷᠳᠡ : ᠪᠠᠷᠳᠤᠬ ᠶᠢᠷᠳᠡ : ᠪᠠᠷᠳᠤᠬ ᠶᠢᠷᠳᠡ : ᠪᠠᠷᠳᠤᠬ ᠶᠢᠷᠳᠡ : ᠪᠠᠷᠳᠤᠬ ᠶᠢᠷᠳᠡ

barduk yirde edgüg ol erinç kanıng subça yügürti süngüküng tagça yatdı beglik uralı oglung kul boltı eşilik kız oglung küng boltı: *Gittiğiniz yerlerde* kazancınız şu oldu, hiç şüphesiz: Kanlarınız ırmaklar gibi aktı, kemikleriniz dağlar gibi yığıldı; bey olacak erkek evladımız köle oldu, hanım olacak kız evladınız cariye oldu. KT D24

- **ᠪᠠᠷᠳᠤᠬ ᠶᠢᠷᠳᠡ** : barduk yirde

ᠪᠠᠷᠳᠤᠬ ᠶᠢᠷᠳᠡ : ᠪᠠᠷᠳᠤᠬ ᠶᠢᠷᠳᠡ : ᠪᠠᠷᠳᠤᠬ ᠶᠢᠷᠳᠡ : ᠪᠠᠷᠳᠤᠬ ᠶᠢᠷᠳᠡ : ᠪᠠᠷᠳᠤᠬ ᠶᠢᠷᠳᠡ

የጠጥረው.....እና : የጠጥረው : ድምጽ : ማረጋገጫ : ማረጋገጫ : ተገቢ :

barduk yirde edgüg ol erinç [k]anınğ ügüzçe yügürti süngüküğ tagça yatdı beglik urı oglungın kul kılıtığ eşilik [kız oglungın küng] kılıtığ: *Gittiğiniz yerlerde kazancınız şu oldu, hiç şüphesiz: Kanınız ırmaklar gibi aktı, kemikleriniz dağlar gibi yığıldı; bey olacak erkek evladınızı köle yaptınız, hanım olacak kız evladınızı cariye yaptınız.* BK D20

• **ጥጥር : ተገቢ እና : il birigme tengri**

የጠጥረው : የጠጥረው : ማረጋገጫ : ድምጽ : ማረጋገጫ : ማረጋገጫ : ተገቢ : ማረጋገጫ : ማረጋገጫ : ተገቢ : ተገቢ : ማረጋገጫ : ተገቢ : ማረጋገጫ : ተገቢ : ማረጋገጫ : ተገቢ :

türük bodunug atı küsi yok bolmazun tiyin kangım kaganıg ögüm katunug kötürmiş tengri il birigme tengri türük bodun atı küsi yok bol[mazun tiyin özümün ol tengri] kagan olurtdı erinç: Türk halkının adı sanı yok olmasın diye, babam kağanı (ve) annem hatunu yüceltmiş olan Tanrı, *devlet veren Tanrı*, Türk halk(ının) adı sanı yok olmasın diye, beni o Tanrı Kağan (olarak tahta) oturttu şüphesiz. KT D25, 26

• **ጥጥር.....እና [ጥ] እና : il berig[me t]engri**

: ማረጋገጫ : የጠጥረው : ማረጋገጫ : ድምጽ : ማረጋገጫ : ማረጋገጫ : ተገቢ : ማረጋገጫ : ተገቢ : ማረጋገጫ : ተገቢ : ማረጋገጫ : ተገቢ : ማረጋገጫ : ተገቢ : ማረጋገጫ : ተገቢ :

türük bodun atı küsi yok bolmazun tiyin kangım kaganıg ögüm katunug kötürügme tengri il berig[me t]engri türük bodun atı küsi yok bolmazun tiyin özümün ol tengri kagan olurtdı: Türk halkının adı sanı yok olmasın diye, babam kağanı (ve) annem hatunu yüceltmiş olan Tanrı, *devlet veren Tanrı*, Türk halk(ının) adı sanı yok olmasın diye, beni o Tanrı Kağan (olarak tahta) oturttu şüphesiz. BK D20, 21

• **እና : ማረጋገጫ : biligsiz kagan**

የጠጥረው : ማረጋገጫ : ማረጋገጫ

biligsiz kagan olurmiş erinç: *Bilgisiz kağanlar tahta oturmuş şüphesiz.* KT D5

• **እና : ማረጋገጫ : biligsiz kagan**

የጠጥረው.....እና : ማረጋገጫ

biligsiz kagan [ol]urmiş erinç: *Bilgisiz kağanlar tahta oturmuş şüphesiz.* BK D6

• **ጥጥር : ማረጋገጫ : baz kılmış**

: ማረጋገጫ : ማረጋገጫ : ማረጋገጫ : ማረጋገጫ : ማረጋገጫ : ማረጋገጫ : ማረጋገጫ

sü sülepen tört bulungdaki bodunug kop almış kop baz kılmış: Ordular sevk ederek dört bucaktaki halkları hep almış, hep (kendilerine) *bağımlı kılmışlar.* KT D2

..[Γ]ηηδ: baz kıl[mış]

...[Γ]ηηδ[γ]δδδ : Γηηδδδδδ : κτνη : η1ΥΝΙΝΙ

sü sülepen tört bulungdaki bodunug *baz kılmış*: Ordular sevk ederek dört bucaktaki halkları hep almış, hep (kendilerine) *bağımlı kılmışlar*. BK D3

• *MΓη : ηΓΥD: yagısız kıltım

*MΓη : ηΓΥD : *MΓηηδδ : 1>↓ : γδδδδδ.....

[tört bulungdaki] bodunug kop baz kıltım *yagısız kıltım*: Dört bucaktaki halkları hep (kendime) bağımlı kıltım, (Türk halkını) *düşmansız kıldım*. KT D29, 30

• *MΓη : η[Γ]ΥD: yagısız kıltım

*MΓη : η[Γ]ΥD : *MΓηηδδ : ηδ1>↓ : γδδδδδ : Γηηδδδδδ : κτνη

tört bulungdaki bodunug kop baz kıltım *yagısız kıltım*: Dört bucaktaki halkları hep (kendime) bağımlı kıltım, (Türk halkını) *düşmansız kıldım*. BK D24

• γγΓγ : δηηδδδ: kadirkan yışg

ηηκκΓΓδδ : ηηδδγγ>ω>↓δδδδ : γδδδδδ : δγ : γγΓγ : δηηδδδ : ΝΥΕΥ

ilgerü *kadirkan yışg aşa bodunug ança konturtumuz ança itdimiz*: Doğuda *Kingan Dağlarının* ötesine (kadar) halklarımızı öylece yerleştirdik, öylece örgütledik. KT D21

• ..γ [Γ]γ : δηηδδδ : kadirkan yış[ıg]

.....ηω↓ : δδγδδδδδγ [Γ]γ : δηηδδδδδ.....

[ilgerü] *kadirkan yış[ıg aşa]b[od]unug ança kontur[tumuz ança itdimiz]*: Doğuda *Kingan Dağlarının* ötesine (kadar) halklarımızı öylece yerleştirdik, öylece örgütledik. BK D17

3.2.3. Kelime kök ya da gövdesinin sonunda tespit edilen örnekler:

Konuyla ilgili dört örnek tespit edilmiştir:

• ΓΥD: yagısı

ΓΥD : Ιητ : ΕκΓτΝδ : ΓΙΝΙ : δγηηδδδδ : ηλΝ : ΕκτΓδδ : λΝΕ : Γτγκ
ΙητΕκδδδ↓ :

tengri küç birtük üçün kangım kagan süsi böri teg ermiş *yagısı kony teg ermiş*: Tanrı güç vermiş (olduğu) için, babam kağanın askerleri kurt gibi imiş, *düşmanları* (da) koyun gibi imiş. KT D12

• Γ[Γ]ΥD: yagısı

Γ[Γ]ΥD : γητ : ΕκΓτΝδ : ΓΙΝΙ : δγηηδδδδ : ηλΝ : ΕκτΓδδλΝγ : Γτγκ
γητ : Εκδδδ↓ :

tengri küç birtük üçün kangım kagan süsi böri teg ermiş *yagısı kony teg ermiş*: Tanrı güç vermiş (olduğu) için, babam kağanın askerleri kurt gibi imiş, *düşmanları* (da) koyun gibi imiş. BK D11

• ኦሞክሮፊ፡ ክሳራሪ

ቆጠራ : ገጽ : ስድስት ስድስት : ስድስት ስድስት : ኦሞክሮፊ

kurıgaru yinçü ögüz keçe temir kapıgka tegi süledim: *Batıda* inci (Sir Derya) ırmağını geçerek Demir Kapıya kadar ordu sevk ettim. KT G3

• ኦሞክሮፊ፡ ክሳራሪ

ቆጠራ : ገጽ : ስድስት ስድስት : ስድስት ስድስት : ኦሞክሮፊ

kurıgaru yinçü ögüz keçe temir kapıgka tegi süledim: *Batıda* inci (Sir Derya) ırmağını geçerek Demir Kapıya kadar ordu sevk ettim. BK K3

• ኦሞክሮፊ፡ ክሳራሪ

ገጽ : ኦሞክሮፊ : ስድስት ስድስት

ol törüde üze *eçim kagan* olurtı: Yasaya göre / yasa gereğince *amcam kağan* tahta oturdu. KT D16

• ኦሞክሮፊ፡ ክሳራሪ

ገጽ : ኦሞክሮፊ : ስድስት ስድስት

ol [t]örüde üze *eçim kagan* olurtı: Yasaya göre / yasa gereğince *amcam kağan* tahta oturdu. BK D14

• ኦሞክሮፊ፡ ክሳራሪ

: ስድስት ስድስት : ኦሞክሮፊ : ኦሞክሮፊ.....ስድስት ስድስት : ኦሞክሮፊ

ኦሞክሮፊ : ኦሞክሮፊ : ኦሞክሮፊ

kangımız eçimiz kaz[ganmış bodun atı küsi yok bolmazun] tiyin türük bodun üçün tün udımadım küntüz olurmad: Babamızın, *amcamızın* kazanmış oldukları halkın adı sanı yok olmasın diye Türk halkı için gece uyumadım, gündüz oturmam. KT D26, 27

• ኦሞክሮፊ፡ ክሳራሪ

ስድስት ስድስት : ኦሞክሮፊ : ኦሞክሮፊ : ኦሞክሮፊ : ኦሞክሮፊ : ኦሞክሮፊ : ኦሞክሮፊ

ኦሞክሮፊ : ኦሞክሮፊ : ኦሞክሮፊ :ስድስት ስድስት : ስድስት ስድስት :

kangımız eçimiz kazanmış bodun atı küsi yok bol[mazun] tiyin türük bodun üçün tün udımadım küntüz olurmadım: Babamızın, *amcamızın* kazanmış oldukları halkın adı sanı yok olmasın diye Türk halkı için gece uyumadım, gündüz oturmam. BK D21, 22

[ilgerü] kadirkan yış[ıg aša]b[od]unug *ança kontur/tumuz ança itdimiz*]: Doğuda Kingan Dağlarının ötesine (kadar) halklarımızı *öylece yerleştirdik*, öylece örgütledik. BK D17

3.3.2. Görevli elemanda tespit edilen örnekler:

Konuyla ilgili bir örnek tespit edilmiştir:

- ʔ>D>ʔ↓: *kunçuyug*

ʔ>D>ʔ↓ : *YVPI

singilim kunçuyug birtimiz: (Eş olarak) kız kardeşim *pressesi* verdik. KT D20

- ʔ[ʔ]D....↓: *kunçuyug*

#*kʔʔʔ : ʔ[ʔ]D....↓ : *YVPI

singilim k[unç]uyug birtimiz: (Eş olarak) kız kardeşim *pressesi* verdik. BK D17

3.4. Köl Tigin Yazıtında İşaretliyen Bilge Kağan Yazıtında İşaretlenmeyen N/ö/ü Ünlüsü:

Ortak metin aktarılırken anlaşılabilirlik ve yazı alanının durumu dikkate alınarak bazı kelimelerde N ö/ü ünlüsünden tasarrufa gidildiği tespit edilmiştir:

3.4.1. Kelime kök ya da gövdesinde işaretlenmeyen N/ö/ü karakterleri:

Konuyla ilgili on yedi örnek tespit edilmiştir:

- INR: *üküş*

€HYN : ʔ>ʔʔ : RʔNk : INR 14>ʔ4 : ʔVPIʔʔ : Nʔʔ9 : ʔVPIʔʔ : €ʔAN

süçig sabınga yımşak agısınga arturup üküş türk bodun öltüg: (Çin halkının) tatlı sözlerine (ve) yumuşak ipekli kumaşlarına kanıp (ey) Türk halkı, *çok sayıda* öldün! KT G6

- ʔ[N]ʔN: *üküş*

€HYN : ʔ>ʔʔ : RʔNk : ʔ[N]ʔN : 14>ʔ4 : ʔVPIʔʔ : Nʔʔ9 : ʔVPIʔʔ : €AN

süçig sabınga yımşak agısınga arturup üküş türk bodun öltüg: (Çin halkının) tatlı sözlerine (ve) yumuşak ipekli kumaşlarına kanıp (ey) Türk halkı, *çok sayıda* öldün! BK K5

- #NAN : ʔVʔʔ: *antagingın için*

ʔ>ʔ4 : ʔDʔʔʔ : #ʔʔʔ : #ʔʔʔ : ʔVʔʔ : ʔʔx€ʔ : #NAN : ʔVʔʔ

antagingın için igidmiş kaganıngın sabın almatın yir sayu bardıg: *Böyle olduğun için*, (seni) besleyip doyurmuş olan hakanlarının sözlerini (dinlemeden ve rızalarını) almadan her yere gittin. KT G8, 9

- #[N]AN : ʔVʔʔ: *antagingın için*

ʔ>ʔ4 : ʔDʔ : ʔʔʔ : #ʔʔʔ : #ʔʔʔ.....# : ʔʔx€ʔ : #[N]AN : ʔVʔʔ

antagının için igidmiş k[aganının] sabın almatın yir sayu bardıg: Böyle olduğun için, (seni) besleyip doyurmuş olan hakanlarının sözlerini (dinlemeden ve rızalarını) almadan her yere gittin. BK K6, 7

- **𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿** : **𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿** : **𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿**: özüm kutum bar için

𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿

tengri yarlıkadukın için özüm kutum bar için kagan olurtum: Tanrı lûtuflar olduğu için, benim (de) talihim olduğu için, hakan (olarak tahta) oturdum. KT G9

- **𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿** : **𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿** : **𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿**: [öz]üm kutum bar için

𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿

tengri yarlık[adukın için öz]üm kutum bar için k[agan olurt]um: Tanrı lûtuflar olduğu için, benim (de) talihim olduğu için, hakan (olarak tahta) oturdum. BK K7

- **𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿** : **𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿**: armakçısın için

- **𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿** : **𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿**: yong aşurtukın için

𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿

𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿

𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿

𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿

*begleri bodum tüzsüz için tabgaç bodun tebligin kürlüg için armakçısın için inili eçili kıkşürtükün için begli bodunlig yong aşurtukın için türük bodun illedük ilin içginu idmiş kaganladuk kaganın yitürü idmiş: Beyleri (ve) halkı itaatkâr olmadığı için, Çin halkı hilekâr (ve) sahtekâr olduğu için, *aldaticı olduğu için*, erkek kardeşlerle ağabeyleri birbirine düşürdüğü için, beylerle halkı *karşılıklı kışkırttığı için*, Türk halkı, kurduğu devletini elinden çıkarıvermiş; tahta oturttuğu kağanını kaybedivermiş. KT D6, 7*

- **𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿** : **𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿**: [armakç]ısın için

- **𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿** : **𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿**: yong aşurtukın için

𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿

𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿

𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿 : 𐰀𐰆𐰪𐰭𐰮𐰱𐰳𐰴𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿

*begleri bodunü tüzsüz için tabgaç bodun tebl[igin] kürlügin [üçün armakç]ısın için inili [eçili kıkşürtükün için begli bodunlig] yong aşurtukın için türük bodun illedük ilin içginu [ı]dmış kaganladuk kaganın yitürü idmiş: Beyleri (ve) halkı itaatkâr olmadığı için, Çin halkı hilekâr (ve) sahtekâr olduğu için, *aldaticı olduğu için*, erkek kardeşlerle ağabeyleri birbirine düşürdüğü için, beylerle halkı *karşılıklı kışkırttığı için*, Türk halkı, kurduğu devletini elinden çıkarıvermiş; tahta oturttuğu kağanını kaybedivermiş. BK D6, 7*

- **ደብዳቤ ስርዓት** : ስርዓት: ilin törüsün

ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት

tabgaç kaganka ilin törüsün alı birmiş: Çin kağıdı için (böylece) fetihler yapmış, *ülkeler* almışlar. KT D8

- **ደብዳቤ ስርዓት** : ስርዓት: ilin törüsün

ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት

tabgaç kaganka ilin törüsün alı birmiş: Çin kağıdı için (böylece) fetihler yapmış, *ülkeler* almışlar. BK D8

- **ደብዳቤ ስርዓት** : ölüreyin

: ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት

ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት ስርዓት

bunca işig küçüg birtükgerü sakınmatı türük bodun ölüreyin urugsıratayın tır ermiş: (Çin halkı) bunca hizmet ettiğini düşünmeden “Türk halkının *öldüreyim*, neslini yok edeyim” der imiş. KT D10

-**ደብዳቤ ስርዓት**: ölü[eyin]

.....**ደብዳቤ ስርዓት** : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት

.....ደብዳቤ ስርዓት

bunca işig küçüg birtük[k]erü sakınmatı türük bodunug ölü[eyin] urugsı[ratayın] tır ermiş: (Çin halkı) bunca hizmet ettiğini düşünmeden “Türk halkının *öldüreyim*, neslini yok edeyim” der imiş. BK D9

- **ደብዳቤ ስርዓት** : ደብዳቤ: türük törüsün

ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት

ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት

küngedmiş kuladmiş bodunug türük törüsün içgınmış bodunug eçüm apam törüsünçe yaratmış boşgurmış: Cariye olmuş, kul olmuş halkı, *Türk örf ve âdetlerini* bırakmış halkı atalarımın dedelerimin töresince (yeniden) yaratmış (ve) eğitmiş. KT D13

- **ደብዳቤ ስርዓት** : ደብዳቤ: türük törüsün

ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት

ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት ስርዓት

[küngedmiş kuladmiş bod]unug türük törüsün [içgınmış] bodunug eçüm apam törüsünçe yaratmış boşg[ur]mış: Cariye olmuş, kul olmuş halkı, *Türk örf ve âdetlerini* bırakmış halkı atalarımın dedelerimin töresince (yeniden) yaratmış (ve) eğitmiş. BK D11, 12

- **ደብዳቤ ስርዓት** : ደብዳቤ: yarlıkaduk üçün

- **ደብዳቤ ስርዓት**: yüküntürmüş

ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት : ደብዳቤ ስርዓት

.....**ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ** : ᠶᠢᠵᠤᠰᠤ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠶᠢᠵᠤᠰᠤ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠶᠢᠵᠤᠰᠤ :

tengri yarlıkaduk üçün illigig ilsiretmiş kaganlığıg kagansıratmış yağig baz kılımış tizligig söküürmiş başlıgig yüküntürmiş: Tanrı (öyle) *buyurduğu için*, devletliyi devletsiz bırakmış, kağanlığı kağansız bırakmış; düşmanları bağımlı kılmış; dizlilere diz çöktürmüş, başlılara *baş eğdirmiş*. KT D15

- **ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ**: yarlıkaduk için
- **ᠶᠢᠵᠤᠰᠤ**: yüküntürmüş

ᠶᠢᠵᠤᠰᠤ : ᠶᠢᠵᠤᠰᠤ : ᠶᠢᠵᠤᠰᠤ : ᠶᠢᠵᠤᠰᠤ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠶᠢᠵᠤᠰᠤ

ᠶᠢᠵᠤᠰᠤ : ᠶᠢᠵᠤᠰᠤ : ᠶᠢᠵᠤᠰᠤ : ᠶᠢᠵᠤᠰᠤ : ᠶᠢᠵᠤᠰᠤ : ᠶᠢᠵᠤᠰᠤ :

tengri yarlıkaduk üçün illigig ilsiretmiş kaganlığıg kagansıratmış yağig baz kılımış tizligig söküürmiş başlıgig yüküntürmiş: Tanrı (öyle) *buyurduğu için*, devletliyi devletsiz bırakmış, kağanlığı kağansız bırakmış; düşmanları bağımlı kılmış; dizlilere diz çöktürmüş, başlılara *baş eğdirmiş*. BK D13

- **ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ** : ol törüde

ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ

ol törüde üze eçim kagan olurtı: *Yasaya göre / yasa gereğince* amcam kağan tahta oturdu. KT D16

- **ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ**: ol [t]örüde

ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ

ol [t]örüde üze eçim kagan olurtı: *Yasaya göre / yasa gereğince* amcam kağan tahta oturdu. BK D14

- **ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ**....: [bilmedükin] için
- **ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ** : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ: yangılığın için

ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ.....

ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ :

[bilmedükin] için bizinge yangılığın için kağanı ölti buyruğu begleri yime ölti: *Bilgisizliği yüzünden bize karşı hatalı hareket ettiğinden* kağanları öldü, kumandanları (ve) beyleri de öldü. KT D18, 19

- **ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ** : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ: bilmedükin için
- **ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ** : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : yangılığın yazıntukın için

ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ

ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ : ᠮᠠᠨᠤᠯᠤᠰ :

bilmedükin için bizinge yangiltukın yazıntukın için kağanı ölti buy[ruk]ı begleri yime ölti: Bilgisizliği yüzünden bize karşı hatalı hareket ettiğinden kağanları öldü, kumandanları (ve) beyleri de öldü. BK D16

• **𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝 : törügin**

: 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝𐰝𐰝
𐰆𐰏𐰝𐰝𐰝𐰝𐰝𐰝𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝

üze tengri basmasar asra yir telinmeser türük bodun ilingin törügin kim artatı [udaçı erti türük bodun ertin] ökün: Üstte(ki) gök çökmedikçe, altta(ki) yer delinmedikçe (ey) Türk halkı (senin) devletini, *yasalarını* kim yıkıp bozabilirdi. (Ey) Türk halkı k(ötü huyundan) vazgeç ve nadim ol. KT D22, 23

• **𐰀𐰪[𐰆]𐰏𐰝 : törügin**

𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝𐰝𐰝
𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝𐰝 : 𐰀𐰪[𐰆]𐰏𐰝 :

üze tengri basm[asar asra] yir telinmeser türük bodun ilingin törügin kim artatı [udaçı [ert]i türük bodun ertin] ökün: Üstte(ki) gök çökmedikçe, altta(ki) yer delinmedikçe (ey) Türk halkı (senin) devletini, *yasalarını* kim yıkıp bozabilirdi (Ey) Türk halkı k(ötü huyundan) vazgeç ve nadim ol. BK D18, 19

• **𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : küregügin için**

𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝
𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 :

küregügin için igidmiş bilge kaganıgin ermiş barmış edgü eling[e] kentü yangiltıg yablak kigürtüg: *İtaatsizliğin yüzünden* (seni) besleyip doyurmuş olan akıllı kağanın ile bağımsız (ve) müreffeh devletine (karşı) kendin hata ettin (ve) nifak soktun. KT D23

• **𐰀𐰪[𐰆]𐰏𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : küregügin için**

𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰀𐰪[𐰆]𐰏𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 :
𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 :

küregügin için igidmiş kaganıga ermiş bar[miş edgü] elinge kentü yangiltıg yablak kigürtüg: *İtaatsizliğin yüzünden* (seni) besleyip doyurmuş olan kağanına bağımsız (ve) müreffeh devletine kendin hata ettin (ve) nifak soktun. BK D19

• **𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝 : türük bodun için**

: 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝
𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰀𐰪𐰆𐰏𐰝𐰝 : 𐰆𐰏𐰝𐰝𐰝𐰝𐰝

kangımız eçimiz kaz[ganmış bodun atı küsi yok bolmazun] tiyin türük bodun üçün tün udımadım küntüz olurmad: Babamızın, amcamızın kazanmış oldukları halkın adı sanı yok olmasın diye *Türk halkı için* gece uyumadım, gündüz oturdum. KT D26, 27

• **𐰀[𐰃]𐰀𐰃 : 𐰃𐰃𐰃𐰃 : 𐰀𐰃𐰃𐰃: türük bodun üçün**

𐰀𐰃𐰃𐰃 : 𐰀𐰃𐰃𐰃 :𐰃𐰃𐰃𐰃 : 𐰃𐰃𐰃𐰃𐰃 : 𐰃𐰃𐰃𐰃𐰃 : 𐰀𐰃𐰃𐰃 : 𐰀𐰃𐰃𐰃 :
𐰃𐰃𐰃𐰃𐰃 : 𐰀𐰃𐰃𐰃 : 𐰃𐰃𐰃𐰃𐰃 : 𐰀𐰃𐰃𐰃 : 𐰀[𐰃]𐰀𐰃 : 𐰃𐰃𐰃𐰃 :

kangımız eçimiz kazanmış bodun atı küsi yok bo[lmazun] tiyin türük bodun üçün tün udımadım küntüz olurmadım: Babamızın, amcamızın kazanmış oldukları halkın adı sanı yok olmasın diye *Türk halkı için* gece uyumadım, gündüz oturdum. BK D21, 22

• **𐰀𐰃𐰃𐰃𐰃 : 𐰀𐰃𐰃𐰃: ülügüm bar üçün**

𐰃𐰃𐰃𐰃 : 𐰀𐰃𐰃𐰃𐰃 : 𐰀𐰃𐰃𐰃 : 𐰀𐰃𐰃𐰃 : 𐰀𐰃𐰃𐰃 : 𐰃𐰃𐰃𐰃𐰃 : 𐰃𐰃𐰃𐰃 : 𐰃𐰃𐰃𐰃
𐰀𐰃𐰃𐰃 : 𐰃𐰃𐰃𐰃𐰃 : 𐰃𐰃𐰃𐰃 :

[anta] kisre tengri yarlıkazu kutum bar üçün ülügüm bar üçün ölçeği bodunug tırgürü igittim: Ondan sonra, Tanrı esirgesin, ilahi lütfum olduğu için, *kısmetim olduğu için* ölecek halkı diriltip doyurdum. KT D29

• **𐰀[𐰃]𐰀𐰃𐰃𐰃 : 𐰀[𐰃]𐰃𐰃𐰃 : ülügüm bar üçün**

𐰃𐰃𐰃𐰃 : 𐰀[𐰃]𐰀𐰃𐰃𐰃 : 𐰀[𐰃]𐰃𐰃𐰃 : 𐰀𐰃𐰃𐰃 : 𐰀𐰃𐰃 : 𐰃𐰃𐰃𐰃𐰃 : 𐰃𐰃𐰃𐰃 : 𐰃𐰃𐰃𐰃𐰃
: 𐰀𐰃𐰃𐰃 : 𐰃𐰃𐰃𐰃 : 𐰃𐰃𐰃𐰃 :

anta kisre tengri yarlıkaduk üçün kutum ülügüm bar üçün ülügüm bar üçün ölçeği bodunug t[ırg]ürü igittim: Ondan sonra, Tanrı öyle buyurduğu için, bahtım ve *talihim olduğu için*, ölecek halkı diriltip doyurdum. BK D23

Sonuç:

- Køl Tigin yazıtında $\aleph/a/e$ ve $\beth/o/u$ ünlülerinin işaretlenmediği kelimeler, Bilge Kağan yazıtına aynen aktarılmıştır.
- Køl Tigin Yazıtı'nda on kelimedede işaretli olmayan Γ/i karakteri Bilge Kağan yazıtına metin aktarılırken anlaşılabilirlik ve fiziki alan da dikkate alınarak işaretlenmiştir:

Γ/i		
Sözcüğün Køl Tigin Yazıtındaki Durumu		Sözcüğün Bilge Kağan Yazıtındaki Durumu
-kY[Γ]	\cong	-kY Γ
Y[Γ]	\cong	Y Γ
-kY[Γ]	\cong	-kY Γ
Υ [Γ] ϑ	\cong	Υ Γ ϑ
- Υ [Γ] ϑ	\cong	- Υ Γ ϑ
Υ [Γ] ϑ	\cong	Υ Γ ϑ
Γ k[Γ] ϑ	\cong	Γ k Γ ϑ
[Γ] ϑ \downarrow	\cong	Γ ϑ \downarrow
[Γ] ϑ \downarrow	\cong	Γ ϑ \downarrow
-[Γ] ϑ	\cong	- Γ ϑ
Toplam örnek adedi: 10		

- Køl Tigin yazıtında iki kelimedede işaretlenmeyen $\aleph/ö/ü$ karakteri Bilge Kağan yazıtına metin aktarılırken anlaşılabilirlik ve fiziki alan da dikkate alınarak işaretlenmiştir:

$\aleph/ö/ü$		
Sözcüğün Køl Tigin Yazıtındaki Durumu		Sözcüğün Bilge Kağan Yazıtındaki Durumu
\aleph [\aleph]kY \aleph k	\cong	\aleph \aleph kY \aleph k
\aleph ϑ \aleph ϑ [\aleph] ϑ	\cong	\aleph ϑ \aleph ϑ \aleph ϑ
Toplam örnek adedi: 2		

- Køl Tigin yazıtında bir kelimeye işaretli olan **Ɔ/a/e** karakteri Bilge Kağan yazıtına metin aktarılırken anlaşılabilirlik ve fiziki alan da dikkate alınarak işaretlenmemiştir:

Ɔ/a/e		
Sözcüğün Køl Tigin Yazıtındaki Durumu		Sözcüğün Bilge Kağan Yazıtındaki Durumu
𐰇𐰪𐰸 Ɔ : 𐰇𐰪𐰸	≡	𐰇𐰪𐰸 [Ɔ] : 𐰇𐰪𐰸
Toplam örnek adedi: 1		

- Køl Tigin yazıtında yirmi sekiz kelimeye **Γ/i/ı** karakteri Bilge Kağan yazıtına metin aktarılırken anlaşılabilirlik ve fiziki alan da dikkate alınarak işaretlenmemiştir:

Γ/i/ı		
Sözcüğün Køl Tigin Yazıtındaki Durumu		Sözcüğün Bilge Kağan Yazıtındaki Durumu
Γ𐰇𐰪𐰸 : 𐰇𐰪𐰸	≡	Γ𐰇𐰪𐰸 [Γ] : 𐰇𐰪𐰸
Γ𐰅𐰪	≡𐰅 [Γ]:
𐰇𐰪𐰸𐰇𐰪	≡	𐰇𐰪𐰸𐰇𐰪 [Γ]
Υ𐰅𐰪	≡	𐰅 [Γ]
Γ𐰅𐰪 : 𐰇𐰪𐰸𐰇𐰪	≡	Γ𐰅𐰪 : 𐰇𐰪 [Γ]𐰇𐰪
𐰇𐰪𐰸𐰇𐰪 : 𐰇𐰪𐰸	≡	𐰇𐰪𐰸 [Γ]𐰇𐰪𐰇𐰪.
𐰇𐰪𐰸𐰇𐰪	≡	..𐰇𐰪 [Γ]𐰇𐰪.....
𐰅𐰪	≡	𐰅 [Γ]𐰪
𐰇𐰪𐰸	≡	𐰇𐰪 [Γ]
𐰇𐰪𐰸 : 𐰅𐰪	≡	𐰇𐰪𐰸 : 𐰅 [Γ]𐰪
𐰇𐰪𐰸𐰇𐰪 : 𐰅𐰪	≡	𐰇𐰪𐰸𐰇𐰪 : 𐰅 [Γ]𐰪
𐰇𐰪𐰸 : 𐰇𐰪𐰸	≡	𐰇 [Γ]𐰸 : 𐰇𐰪𐰸
𐰇𐰪𐰸𐰇𐰪𐰪 : 𐰇𐰪	≡	𐰇𐰪𐰸𐰇𐰪𐰪 [Γ]
𐰇𐰪𐰸𐰇𐰪𐰸𐰪	≡	𐰇𐰪𐰸𐰇𐰪 : 𐰇𐰪 [Γ]𐰸𐰪
𐰇𐰪𐰸𐰇𐰪𐰸	≡	𐰇𐰪𐰸𐰇𐰪 [Γ]𐰸
𐰇𐰪𐰸	≡	𐰇 [Γ]𐰪𐰸
𐰇𐰪𐰸𐰇𐰪	≡	𐰇 [Γ]𐰸 :
𐰇𐰪𐰸𐰇𐰪 : 𐰇𐰪𐰸	≡	𐰇𐰪𐰸 [Γ]𐰸 : 𐰇𐰪𐰸
𐰇𐰪𐰸 : 𐰇𐰪𐰸𐰇𐰪	≡	𐰇𐰪𐰸.....𐰇𐰪 [Γ]𐰸𐰪
𐰇𐰪 : 𐰇𐰪𐰸𐰇𐰪	≡	𐰇𐰪 : 𐰇 [Γ]𐰪𐰸𐰇𐰪

hF9TYN	≅T[N]YN
hNINYNk : kTNk	≅	hF[N]YNk : kTNk
hNAN : ↓zzhJYD	≅	h[N]AN↓zzhJYD
İkTYN:	≅	YkT[N]:
JxTYNkJ>	≅	Jx[N]TN..J>
hNAN...	≅	h[N]AN : hFkxTYR
hNAN : hF↓JYD	≅	h[N]AN : hF↓TND : hF↓MYD :
hTYNk	≅	hE[N]TNk
hNAN : hYNENY	≅	h[N]AN : hYNENY
hNAN :)zz> : kTNk	≅	h[N]AN :)zz> : kTNk
hNANYS : kENYN	≅	h[N]ANYS : kE[N]YN
Toplam örnek adedi: 17		

• Kolaylık kanununa göre, yazıtlarda kullanıldığı kelimeye 1/1 ihtimal ile tahmin edilebilen (çoğunlukla düz geniş) ünlüler (Gemalmaz, 1982, 28) kelimenin anlaşılabilirlik ve geçiş sıklığı da dikkate alınarak genellikle işaretlenmemiştir (Mert, 2009, 116). Bir başka deyişle, metinlerin genelinde en fazla işaretlenmeyen ünlü karakteridir. Ancak ortak metnin mevcut hâli Bilge Kağan yazıtına aktarılırken anlaşılabilirlik ve fiziki alan da dikkate alınarak en fazla ince ve dar ünlülülerden tasarrufa gidilmiştir.

Kaynaklar:

- ALYILMAZ, C. (2005). *Orhun Yazıtlarının Bugünkü Durumu*. Ankara.
- ALYILMAZ, C. (1994). *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*. Erzurum.
- ALYILMAZ, C. (2007). *(Kök)türk Harfli Yazıtların İzinde*. Ankara.
- BATMANOV, İ. A. (1971). Drevnie Tyurkskie Dialekti i ih Otrajenie v Sovremennih Yazıkah Glossari: Ukazatel' Affiksov. Frunze.
- CLAUSON, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford.
- DOERFER, G. (1963-1975). *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen*. Wiesbaden.
- ERDAL, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*. Leiden-Boston.
- ERDAL, M. (1991). *Old Turkic Word Formation A Functional Approach to the Lexicon*. Vol. 1. Wiesbaden.
- GEMALMAZ, E. (1985). *Azerbaycan Türkçesinin Ses ve Şekil Bilgisi, Çağdaş Azeri Türkçesi Metinleri Antolojisi*. Erzurum.

- GEMALMAZ, E. (1996). (STT’nde işaretli (/./) Görev Ögeleri Üzerine, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 6, Erzurum. 1-4.
- GEMALMAZ, E. (1982). *Standart Türkiye Türkçesi (STT)’nin Formanlarının Enformatif Değerleri*. Erzurum.
- GEMALMAZ, E. (1998). Standart Türkiye Türkçesi (STT) İçin Dil Bilgisi Uygulamalarında Kullanılacak İşaret ve Kısaltmalar, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 10, Erzurum. 1-21.
- GEMALMAZ, E. (1980). Türkçenin Fonemler Düzeni ve Bu Fonemler Düzenin İşleyişi, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, 12, Ankara. 173-195.
- KAYA, C. (2010). Orhon Yazıtlarının Dikilişiyle İlgili Yeni Sorunlar, *I. Uluslararası Uzak Asya’dan Ön Asya’ya Eski Türkçe Bilgi Şöleni Bildirileri*. Afyonkarahisar. 135-141.
- MERT, O. (2008). Orhun Yazıtlarında Kullanılan İşaretsiz (/./) Görev Ögeleri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 38, Erzurum. 1-20.
- MERT, O. (2009). Ötüken Uygur Dönemi Yazıtlarından Tes-Tariat-Şine Us. Ankara.
- MERT, O. (2010). Köl Tigin ve Bilge Kağan Yazıtlarında Yer Alan Ortak Metinlerde Ünsüzleri Karşılıyan Karakterlerin Kullanımıyla İlgili Karşılaşılan Farklılıklar, *I. Uluslararası Uzak Asya’dan Ön Asya’ya Eski Türkçe Bilgi Şöleni Bildirileri 18-20 Kasım 2009 Afyonkarahisar Türkiye*. Afyonkarahisar. 169-190.
- MERT, O. (2011). Köl Tigin ve Bilge Kağan Yazıtlarında Yer Alan Ortak Metinlerde Morfolojik Seviyede Karşılaşılan Farklılıklar, *Ötüken’den İstanbul’a Türkçenin 1290 Yılı (720-2010) Sempozyumu, 3-5 Aralık 2010 / From Ötüken to İstanbul, 1290 Years of Turkish (720-2010) 3th – 5th December*, İstanbul. 431-452.
- NADELYAEV, V. M. vd. (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar’*, Leningrad.
- SERTKAYA, O. F. (1995). *Göktürk Tarihinin Meseleleri*, Ankara.
- TEKİN, T. (1995). *Orhon Yazıtları*, İstanbul.